

HOOFSTUK 7

SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

7.1 INLEIDING

Ouers het voortdurend 'n behoefte om meer kennis oor die opvoeding van hulle kinders in te win. Wanbegrip en onbevredigende interaksie tussen ouers en kinders gee dikwels daartoe aanleiding dat die ouers en kinders konflikte beleef, wat verhoudingsprobleme veroorsaak. Die eise, spanning en gejaagdheid van die moderne lewe bring toenemend mee dat gesinne nie, optimaal kan funksioneer nie wat tot toenemende verhoudingsprobleme aanleiding gee.

Hierdie navorsingsprobleem het daartoe aanleiding gegee dat 'n literatuurstudie gedoen is, waartydens 'n teoretiese perspektief op temperamente verkry is. Temperament is in hoofstuk twee gekonseptualiseer en in verband gebring met die neuro-anatomie en fisiologie. Voorts is daar gefokus op die verskillende dimensies, kategorieë en die DISC-model. (Vergelyk hoofstuk drie.) 'n Kontrolelys is uit die teoretiese perspektief van temperament saamgestel, wat benut is om die kinders wat deel gevorm het van die studie se temperament tipe te bepaal. In hoofstuk vier is op die gestaltbeginsels en temperament gefokus. Die gestaltbenadering is gekies as basis waaruit die ouerbemagtigingsprogram ontwikkel is. In hoofstuk vyf is die konsep-ouerbemagtigingsprogram en die assesseringsriglyn ten opsigte van die kinders, uiteengesit. Verskillende momente is ontwikkel uit die bestaande ouerbemagtigingsprogramme en ouerleidingliteratuur.

Hoewel ander terapeutiese benaderings moontlik ook toepaslik kon wees, is die gestaltbenadering gekies. Die gestaltbenadering fokus op dit wat onmiddellik teenwoordig is, met die doel om die kliënt te help om die gewaarwordinge van sy

ervarings in hul totaliteit te verbeter (Gouws *et al.*, 1987:124). Hierdie studie het volgens die navorser daarop gefokus om ouers met kennis van hulle en hulle kinders se temperamentverskille in hulleself en hulle kinders te bemagtig. Daar is dus gefokus op dit wat onmiddellik teenwoordig is, naamlik temperament, en om hulle bewustheid daaromtrent te verbeter.

Die literatuurstudie is opgevolg deur 'n empiriese ondersoek. Die kwalitatiewe en kwantitatiewe benadering is in die studie gekombineer. Die kwalitatiewe benadering is tydens die eerste fase van die studie onderneem en die kwantitatiewe benadering in die tweede fase. Vir die doeleindes van die kwalitatiewe benadering is 'n behoeftebepaling gedoen deur middel van twee fokusgroepe. Die twee fokusgroepe het uit vyf ouerpare elk bestaan. Die behoefte aan die inhoud van die ouerbemagtigingsprogram is vasgestel. Die kwantitatiewe benadering het as tweede fase die eerste fase opgevolg. 'n Selfontwerpte vraelys is benut, wat as voor- en natoets gebruik is om die effek en benuttingswaarde van die intervensieprogram vas te stel. Die intervensieprogram is deur vyf ouerpare bygewoon. Die kinders van die ouerpare is by twee groepasseringssessies betrek om hulle temperament tipe waar te neem. Die resultate van die kwantitatiewe gedeelte van die navorsing is deur middel van grafieke in hoofstuk ses weergegee.

Hoofstuk sewe fokus op die gevolgtrekkings en aanbevelings ten opsigte van die studie en evalueer die doelstellings, doelwitte, navorsingsvraag en hipotese, en is dus die laaste doelwit vir die studie. Die hoofstuk word afgesluit met die aanduiding van leemtes in die studie en temas vir verdere navorsing. Die beskrywing van gevolgtrekkings en aanbevelings ten opsigte van die studie is 'n aanduiding van die laaste stap van die fase van vroeë ontwikkeling en die voorondersoek van die intervensienavorsing, naamlik die toepassing van ontwerp kriteria op die voorlopige intervensienavorsing. (Vergelyk 1.8.4.3.)

7.2 EVALUERING VAN DIE DOELSTELLING VAN DIE STUDIE

Die navorsingsprobleem van die studie was:

Daar bestaan nie 'n bemagtigingsprogram vir ouers waar die ouer en die kind se temperament tipe geanaliseer en in ag geneem word nie.

Die doelstelling van die studie is daarna geïdentifiseer en die doelwitte is geformuleer. Die studie was verkennend van aard, aangesien daar rondom temperament as konsep geëksploreer is. Die doel van verkennende navorsing is om konsepte te verfyn. Die studie was verder ook beskrywend, omdat gepoog is om verslag te doen oor die konseptuele kenmerke van die temperamentverskille en die hantering daarvan.

7.3 DOELSTELLING

Die doelstelling van die studie was:

Om 'n bemagtigingsprogram wat op die benutting van temperamentanalise gebaseer is te ontwikkel en die bruikbaarheid van so 'n program te evalueer. Ten einde hierdie doelstelling te bereik, is die proses van intervensienavorsing van Rothman & Thomas, (1994: 9-28) gevolg.

Fase een: Program-analise en programbeplanning

Gesprekke met sleutelinformante, wat maatskaplike werkers, advokate, 'n landdros, ouers, 'n arbeidsterapeut, sielkundiges en onderwysers insluit, het die behoefte aan 'n bemagtigingsprogram vir ouers met kinders beklemtoon. (Vergelyk 1.8.1.2.) 'n Probleem vir ouers is geïdentifiseer om inligting van hulle eie en hulle kinders se temperamente te verskaf, om sodoende hulle kinders beter te verstaan.

Die navorser het vir 'n tydperk van twee maande 'n inligtingsdokument op die webtuiste van Delmas geplaas, waar die doel van die studie verduidelik is. Die persone wat toegang het tot die Internetfasiliteit, is as populasie beskou. Vyf ouerpare is op hierdie wyse bekom. Dit was dus nie nodig om van 'n ewekansige steekproef gebruik te maak nie, aangesien die regte hoeveelheid respondente vrywillig aangemeld het.

Fase twee: Inligtingsameling en –sintese

Die navorser het wyer gekyk as net na literatuur in haar eie spesifieke studieveld. Nasionale en internasionale literatuur en verskeie kundiges is geraadpleeg (Vergelyk 1.8.2.2.). Die navorser het verskeie kursusse bygewoon wat van temperamente van toepassing is. Hoewel daar reeds bestaande oerleidingsprogramme bestaan is daar 'n gebrek aan 'n oerleidingsprogram wat met temperamente verband hou geïdentifiseer. Lede van die gemeenskap is geraadpleeg om inligting in te samel ten opsigte van temperamentverskille.

Die gevolgtrekking kan gemaak word dat dit nodig is om soveel moontlike bestaande inligting te versamel asook kursusse by te woon ten opsigte van die konsep wat nagevors word.

Die navorser het die persone vir die fokusgroepe deur middel van doelgerigte steekproeftrekking geselekteer. Tien ouerpare wat in twee fokusgroepe verdeel is, het aan die fokusgroepebeprekinge deelgeneem. (Vergelyk 1.8.1.2.)

Die inligting wat met betrekking tot die fokusgroepe verkry is, is saam met die literatuurstudie en menings van kundiges gebruik om die program te ontwikkel. Die inligting wat kwalitatief bekom is, was van waarde om aanvullend tot die program te benut. Die inligting wat kwantitatief bekom is, het die program gekomplimenteer.

Fase drie: Ontwerp

Die ontwerp word beskou as die proses waarvolgens die intervensie en die waarnemingsprosedure beplan word. (Vergelyk 1.8.3.)

Kwalitatiewe meting

Die kwalitatiewe meting van die program het met behulp van ongestruktureerde deelnemende waarneming geskied. Ongestruktureerde deelnemende waarneming dui daarop dat die navorser in 'n mate deelneem aan die aktiwiteite wat waargeneem en bestudeer word. Die kwalitatiewe benadering wat gevolg is, is benut deurdat twee fokusgroepe betrek is om 'n behoefte aan 'n ouerbemagtigingsprogram deur die benutting van 'n temperamentanalise te bepaal. Die navorser het tydens die fokusgroepbesprekings van ongestruktureerde deelnemende waarneming gebruik gemaak. Die fokusgroepe het voortgegaan totdat geen nuwe inligting meer na vore gekom het nie. 'n Bandmasjien is benut tydens die twee fokusgroepbesprekings. Die data wat tydens die fokusgroepbesprekings bekom is, is deur middel van die stappe van Cresswell se data-analisespiraal geanaliseer. Die resultate van die fokusgroepbesprekings, is saam met die literatuurstudie benut om 'n bemagtigingsprogram vir ouers saam te stel. (Vergelyk 1.8.2.2.)

Die gevolgtrekking is dat die benutting van fokusgroepe as instrument om vas te stel wat die inhoud van 'n program moet wees, 'n waardevolle hulpmiddel vir navorsers kan wees. Dit behoort dus deel van elke navorsingstudie te wees as daar nie behoeftebepalings bestaan nie.

Kwantitatiewe meting

Kwantitatiewe meting verwys na die empiriese toetsing van die intervensie. Die kwantitatiewe meting van die ouerbemagtigingsprogram het met behulp van 'n selfontwerpte vraelys geskied. Met die selfontwerpte vraelys het die navorser gepoog om die verskillende aspekte van temperament te dek, om so vas te stel of die intervensie suksesvol was. Die selfontwerpte vraelys is tydens sessie vier van die ouerbemagtigingsprogram aan die respondente verskaf om te voltooi (Vergelyk bylaag 4.) Dieselfde selfontwerpte vraelys is weer tydens sessie ses van die ouerbemagtigingsprogram deur die respondente voltooi.

Die ouerbemagtigingsprogram het oor 'n tydperk van twee weke geskied. Elke kontak wat die navorser met die respondente gehad het, is 'n as sessie aangedui (Vergelyk Tabel 5.8) Die navorser het probleme ervaar om 'n geskikte tyd en datum vas te stel waar al die respondente as 'n groep by die werkswinkel (sessie 4) teenwoordig kon wees. Die werkswinkel is vir 'n Saterdag gereël, wat 'n middagete ingesluit het. Die navorser het ook toesig vir die respondente se kinders gereël. Daar is deurgaans gepoog om die respondente so ver moontlik te akkommodeer.

'n Individuele gesprek met elke ouerpaar is gevoer, waar elkeen se eie temperament tipe en die kind se temperament aan hulle verduidelik is. Die individuele terugvoering het twee-en-'n-halfuur in beslag geneem. Die kinders se temperament tipes is verkry van die waarneming tydens die groepsessies met al die kinders en die kontrolelys wat deur die ouerpare ten opsigte van hulle kinders se temperament voltooi is. Dit het duidelik geblyk dat die moeders gretiger was om die werkswinkel by te woon as die vaders. Die gevolgtrekking hieruit is dat dit nodig is om 'n groepsaanbieding op te volg met 'n individuele terugvoersessie. 'n Verdere gevolgtrekking kan gemaak word dat 'n werkswinkel nie die volle dag in beslag moet neem nie, maar liever op 'n tweede of selfs 'n derde dag moet voortgaan. Die respondente moet nie te veel inligting op een dag gegee word nie, aangesien massa-inligting nie geïnternaliseer word nie. Om 'n geskikte datum vir groepe respondente te vind is egter baie moeilik met inaggeneming van die respondente se programme.

Fase vier: Vroeë ontwikkeling en voorondersoek

Tydens die vierde fase van die intervensienavorsing is die intervensieprogram, naamlik die bemagtigingsprogram vir ouers, ontwikkel (vergelyk 1.8.4). Die kinders wat deel was van die voorstudie, is deur middel van 'n doelgerigte steekproef gekies. Die program is met vyf kinders deurloop. Die intervensieprogram is nie met die ouers van die voorondersoek gedoen nie. Wat in die intervensieprogram beplan is, is wel met elke egpaar bespreek. Die ouers het tydens die voorondersoek 'n kontrolelys ten opsigte van

elke kind voltooi, sodoende kon die navorser vasstel of die kontrolelys benut kan word tydens die hoofondersoek. Terugvoering in die verband is gegee.

Daar is 'n paar veranderinge aangebring op die kontrolelys. Die ouers het genoem dat hulle van die punte in die kontrolelys nie verstaan nie. Daar is geen veranderings aangebring aan die inhoud van die program nie, en dit is onveranderd geïmplementeer. (Vergelyk Tabel 5.8.) Die program is ingedeel in die volgende gestaltbeginsels wat uit verskillende momente bestaan.

- Holisme
- Die ouer se proses
- Homeostase
- Kind se proses
- Onvoltooidhede
- Kontak
- Kontakgrensversteuring
- Figuurgrond
- Polariteit

'n Gevolgtrekking kan gemaak word dat 'n voorstudie 'n belangrike deel van die navorsing verteenwoordig. Die waarde daaraan verbonde is dat die navorser geleentheid kry om te bepaal of die intervensieprogram wat beplan is, uitvoerbaar is. Tydens die voorstudie word veral gekyk of die meetinstrument meet wat dit behoort te meet.

Fase vyf: Evaluering en gevorderde ontwikkeling

Die hoofondersoek is met vyf ouerpare, van wie een ouer 'n enkelouer, en hulle vyf kinders onderneem. Die hoofondersoek het oor 'n tydperk van twee weke gestrek met elke ouerpaar en hulle kind. Die werkswinkel wat sessie vier van die intervensieprogram verteenwoordig, het is afgehandel. (Vergelyk Tabel 5.8.). Die vyf kinders van die respondente is by twee groe-passessingsessies betrek, waartydens die navorser hulle waargeneem het om hulle geneigdheid tot 'n temperament tipe te bepaal. Die navorser

kon die kinders se temperamenttipes suksesvol waarneem. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die temperamente van die kinders suksesvol in groepsverband bepaal kan word. Die interaksie binne groepsverband maak dit juis meer effektief om die individue se gedrag waar te neem. 'n Verdere gevolgtrekking wat gemaak kan word, is dat die navorser na 'n maand of twee weer 'n opvolgbesoek behoort te doen om vas te stel wat die presiese impak van die program tot gevolg het. Hierdie opvolgbespreking na 'n tydperk verleen aan die ouers die geleentheid om die kennis wat hulle opgedoen het te evalueer en prakties toe te pas. Die navorser het gevind dat die ouers dus nuwe vrae en hulp met praktiese toepassing ervaar. Individuele terugvoering van die ouers en hulle kinders se temperamenttipe is individueel by elkeen se huis of by die navorser se praktyk geskied. 'n Gevolgtrekking kan gemaak word dat voldoende tyd vir vrae en bespreking gegee moet word.

Verskeie aanpassings is gemaak om die program te kon implementeer. Die navorser het aanvanklik die aanbieding van die intervensieprogram oor twee aande geskeduleer, wat opgevolg sou word met 'n individuele onderhoud. Die meeste respondente het probleme ondervind om die program in die gestelde tyd by te woon, en daar is besluit om die program in die vorm van 'n werkswinkel van een dag te implementeer. Die werkswinkel is deur middel van 'n PowerPointprogram aangebied, wat ook voorsiening gemaak het vir praktiese oefeninge. Die navorser het die respondente van handleidings voorsien. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die groepsverband positief benut kon word om die algemene inligting ten opsigte van temperamente te bespreek. Die individuele terugvoering was van groter waarde, weens die feit dat die inligting ten opsigte van elke gesinslid se temperamenttipe intensief bespreek kon word.

Daar is respondente wat met die voltooiing van die natoets aangedui het dat hulle 'n behoefte aan kennis rakende effektiewe ouerskap benodig. Hierdie voorstelle is by die program aangebring deurdat daar meer aandag en tyd aan die aspek, effektiewe ouerskap te gee. Die doelstelling is dus ten volle bereik.

7.4 EVALUERING VAN DIE DOELWITTE

Om die doelstelling van die studie te bereik, het die volgende doelwitte van die studie uit die doelstellings voortgevloei, naamlik:

Doelwit 1:

- Om 'n teoretiese kennisraamwerk op te bou ten opsigte van die volgende:
  - Die konseptualisering van temperament.
  - Die invloed van ooreenkomste en verskille in temperament by ouers en die uitwerking daarvan op die ouer-kind-verhouding.
  - Die ontwikkelingstake van die juniorprimêre skooljare.
  - DISC- temperamentanalise-model in die bepaling van gedrag en uiteindelik temperament

Hierdie doelwit is bereik deur 'n omvattende literatuurstudie, konsultasies met kundiges, die benutting van bestaande programme en die inligting wat by wyse van twee fokusgroepe (vergeelyk tabel 6.1) ingesamel is.

In hoofstukke twee, drie en vier is die teoretiese kennisraamwerk van temperament beskryf. Die gevolgtrekking kan gemaak word ten opsigte van die hoofargumente van die studie:

- Temperament is 'n geneigdheid waarmee 'n persoon gebore word, wat bepaal hoe hy optree.
- Temperament fokus dus op die "hoe" van gedrag. (Vergeelyk 2.3.3.) Hoewel daar verskeie skrywers temperament beskryf, is dit nodig om temperament te verstaan met die oog op die ontwikkeling van 'n ouerbemagtigingsprogram.
- Kennis van die verskillende kategorieë, dimensies en modelle, om sodoende te bepaal watter van die kategorieë, dimensies en modelle toepaslik sou wees, is belangrik.
- Daar bestaan tans geen gestandaardiseerde meetinstrument om kinders se temperamente te toets nie. Hoewel die navorser die kinders wat aan die voorstudie en hoofstudie deelgeneem het, in 'n groep geassesseer het, kon die navorser slegs geneigdhede van die kinders se temperamente aan die ouers noem. Die ouers het 'n kontrolelys voltooi, wat dus die ouers se persepsie van hulle kinders se temperamente

aangedui het. Die inligting wat deur die kontrolelys en navorser se waarneming bekom is, is met mekaar getrianguleer ten einde die kinders se temperamente te bepaal. Die kinders se temperamente kon dus nie deur middel van 'n gestandaardiseerde meetinstrument getoets word nie.

- Indien ouers bewus is van hulle eie en hulle kind se geneigdheid tot 'n bepaalde temperament sal dit daartoe lei dat ouers hulle kind beter verstaan, wat die ouer-kind-verhouding behoort te verbeter.

Doelwit 2:

- Om 'n behoeftebepaling by ouers van kinders in die middelkinderjare te doen oor die inhoud van 'n program wat temperamentanalise benut

Hierdie doelwit is volledig bereik deurdat:

Die behoeftebepaling by ouers is as die eerste fase, as kwalitatiewe deel van die navorsing onderneem. Twee fokusgroepe is saamgestel deurdat die ouers doelbewus deur die navorser geselekteer is. Fokusgroepe behoort doelbewus geselekteer te word aan die hand van kriteria, ten einde die beste data te verseker. Die gevolgtrekking is dat fokusgroepe benut kan word om die inhoud van 'n program vas te stel. Die kriteria waaraan die ouerpare moes voldoen, is in 1.9 bespreek. Die fokusgroepe is in twee groepe van vyf ouerpare elk verdeel. Voor die aanvang van die fokusgroepe, is 'n inligtingstuk aan elke ouer voorsien waarin die doel van die studie en die verskillende etiese aspekte verduidelik is. Toestemming vir vrywillige deelname is van die ouers bekom. Die doel van die fokusgroepbesprekings was om te bepaal wat die siening van ouers was van temperamente en wat die inhoud van 'n ouerbemagtigingsprogram moet wees. Die navorser het dieselfde vier vrae aan elke fokusgroep gestel, waaroor bespreking gevoer is. Die navorser het notas geneem en 'n oudiobandopname en 'n video-opname gemaak terwyl die bespreking plaasgevind het. Die proses was dieselfde met albei die fokusgroepe. (Vergelyk Tabel 6.1.)

Die besprekings van die fokusgroepe is geanaliseer deur die data in kategorieë, temas en subtemas te rangskik. (Vergelyk die skematiese voorstelling Tabel 6.1.) Die volgende is kategorieë is ontwikkel:

- Die konsep “temperament” bestaan uit verskillende aspekte.
- Temperament en persoonlikheid verskil.
- Temperament het ‘n invloed op denke en gedrag.
- Ouers se temperament het ‘n invloed op die kinders.
- Kennis van temperament is noodsaaklik vir ouerleiding.

Vir elke kategorie is verbandhoudende en subtemas onderskei. Die navorser het die data wat deur fase een bekom is, benut om die program te ontwikkel.

Doelwit 3:

- Om deur die benutting van die teoretiese raamwerk, praktykbehoefte en ‘n behoeftebepaling by ouers self, ‘n ouerbemagtigingsprogram saam te stel.

In hoofstuk drie is ‘n teoretiese raamwerk beskryf van die verskillende dimensies, kategorieë en modelle van temperament. Die navorser het aanvanklik beplan om die verskillende modelle, soos die Keirsey en Myers-Briggs, met die DISC-model te vergelyk. Die doel hiervan was om die modelle met mekaar te trianguleer, ten einde die kinders se geneigdheid tot ‘n temperament met groter akkuraatheid vas te stel. Dit het duidelik in die literatuur na vore gekom dat die verskillende modelle, by name die Keirsey- en die Myers-Briggsmodelle nie met die DISC-model ooreenstem nie weens verskil van oorsprong. Die Keirsey-model is wel bespreek, aangesien maatskaplike werkers die model kan benut in die vasstelling van temperamenttipes. Die samevattende gevolgtrekking ten opsigte van die ontwikkeling van die ouerbemagtigingsprogram is dat die verskillende aspekte van ouerleiding in die literatuur ten opsigte van temperament met die beginsels van die gestaltbenadering in verband gebring kon word, ten einde die program te kon saamstel en die doelwit te bereik.

Doelwit 4:

- Om die ouerbemagtigingsprogram empiries te implementeer.

Die ouerbemagtigingsprogram het oor 'n tydperk van twee weke plaasgevind. Die ouerpare het vrywillig aangemeld, nadat uitnodigings gerig is op die webtuiste van Delmas. Die kinders is een week voor die implementering van die program in groepsverband geassesseer. Vir praktiese doeleindes is die ouers se temperament twee dae voor die implementering van die program deur middel van 'n gestandaardiseerde program bepaal.

Die ouers se voltooide DISC-vraelyste is deur middel van 'n gestandaardiseerde sagtewareprogram verwerk. Die sagteware program het elke ouer se temperamentanalise in 'n uiteensetting en twee grafieke weergegee. Die eerste grafiek verwys na die ouer se aangepaste temperamentstyl en die tweede na die aangebore of basiese temperament. Die navorser het na aanleiding van die twee grafieke en die uiteensetting sagtewareprogram 'n verslag ten opsigte van die resultate saamgestel en dit met elkeen tydens sessie ses van die ouerbemagtigingsprogram bepreek. (Vergelyk Tabel 5.8.)

Die groepasseringssessie is benut om die kinders se temperamenttipes vas te stel. Die waarneming van die kinders se gedrag was slegs geneigdhede om op 'n sekere manier op te tree. Die ouers het geleentheid gekry om 'n kontrolelys ten opsigte van hulle middelkinderjare kind te voltooi. (Vergelyk 5.23.) Die doel hiervan was om die ouers se persepsie van hulle kinders se geneigdhede om op 'n sekere manier op te tree, te bepaal. Die navorser se assessering van die kind en die ouer se voltooide kontrolelys is vergelyk en 'n gevolgtrekking is gemaak. Die ouers het 'n eendagwerkswinkel bygewoon wat deel van die ouerbemagtigingsprogram gevorm het. Individuele terugvoering is aan elke ouerpaar gegee. Die navorser se waarneming van een kind se temperament het verskil van die kontrolelys wat deur die ouers voltooi is. Die moontlikheid bestaan dat die ouers aan enkele aspekte gedink het en nie die dominantste gedrag in aanmerking geneem het nie. 'n Opvolgbespreking is een maand na die ouerbemagtigingsprogram gedoen. Die doelwit is dus ten volle bereik.

Doelwit 5:

- Om die impak van die ouerbemagtigingsprogram te evalueer.

Die impak van die ouerbemagtigingsprogram is geëvalueer deur van 'n voor- en natoets gebruik te maak. (Vergelyk 6.5.) Uit hierdie voor- en natoets het dit geblyk dat die respondente baat gevind het by die navorsingstudie. Die verskillende respondente het by bykans al die punte op die vraelys aangedui dat hulle meer kennis van temperamente het. Die ouers is dus met kennis bemagtig ten opsigte van hulle eie en hulle kind se temperament en die hantering daarvan.

Doelwit 6:

- Om die ouerbemagtigingsprogram beskikbaar te stel en aanbevelings te maak ten opsigte van die benutting van die program deur maatskaplike werkers.

Die ouerbemagtigingsprogram wat in hoofstuk vyf uiteengesit is, is dus geëvalueer en kan deur maatskaplike werkers en ander professionele persone wat by oerleiding betrokke is, in die praktyk herhaal word. 'n Doktorale seminaar, waar inligting beskikbaar gestel is aan 'n multi-dissiplinêre groep is reeds aangebied. Twee artikels wat hoofsaaklik 'n uiteensetting van die program en 'n weergawe van die navorsingsresultate insluit, word voltooi om na vaktydskrifte gestuur te word vir moontlike publikasie

7.5 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

7.5.1. Hoofstuk een: Algemene oriëntering

In hoofstuk een is die motivering van die studie aangedui as dat ouers 'n behoefte het om hulle kinders te verstaan en dat ouers se gedrag en optrede 'n groot invloed het op die kinders se vorming. Kinders se gedrag kan die beste verstaan word in die konteks van onder andere, die biologiese faktore, wat temperament insluit. In hoofstuk een is onderneem om 'n kennisraamwerk daar te stel ten einde 'n bemagtigingsprogram vir ouers met kinders in die middelkinderjare te ontwikkel. Die doelstelling wat tydens hierdie navorsingstudie nagestreef is, was om 'n bemagtigingsprogram vir ouers met kinders in die middelkinderjare te ontwikkel deur gebruik te maak van 'n

temperamentanalise. Ten einde hierdie doelstelling na te streef, is toegepaste navorsing gedoen en 'n gekombineerde kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenadering gevolg wat sinvol kon realiseer. Intervensienavorsing is onderneem en die navorser het die vyf stappe wat benut is, nuttig en gestruktureerd gevind om die doel van die studie te bereik.

'n Volledige literatuurstudie wat die hoofkonsepte van die studie omskryf, is onderneem ten einde 'n teoretiese kennisraamwerk van temperamente daar te stel. 'n Verband kon tussen die literatuur en die praktyk getrek word. Ten spyte van die feit dat die navorser verversings, ete en toesig vir die kinders gereël het die dag van die werkswinkel, het een ouerpaar nie opgedaag nie en moes die program aangepas word om aan hulle behoeftes te voldoen. Die navorser het probleme ondervind om 'n geskikte manier te vind om die ouers te akkommodeer. Weens die hoë voorkoms van misdaad in Delmas en die besige programme van die ouers, kon die program nie, soos aanvanklik beplan, oor 'n aantal weeksaande geïmplementeer word nie. Weens die probleme wat ondervind is om die ouers in 'n paar groepsessies te betrek, is die program by wyse van 'n eendagwerkswinkel aangebied, gevolg deur individuele terugvoersessies aan die ouers op tye wat dit vir huule geleë was. Weens die tyd en probleme wat ondervind is om die ouers in 'n paar groepsessies te betrek, is die program een dag lank by wyse van 'n werkswinkel aangebied.

Weens die feit dat ouerskap nie maklik is nie en alle ouers net die beste vir hulle kinders wil hê, kan die bemagtigingsprogram benuttingswaarde vir ouers hê om hulle kinders beter te verstaan. Soos uit die navorsingsresultate blyk, is dit duidelik dat ouers wat met kennis bemagtig is ten opsigte van temperamentverskille, meer bewus is van hoe om hulle kinders te hanteer. Gevolglik word aanbeveel dat die ouerbemagtigingsprogram net so deur maatskaplike werkers en terapeute benut kan word in 'n voorkomende program, asook in terapeutiese programme met gesinne, egpare en kinders.

Die etiese aspekte wat op standarde dui en dien as basis waar 'n navorser deurgaans in die studie nagestreef. Daar is geen skade, fisies en emosioneel, aan die respondente aangerig nie. Die respondente kon hulle te enige tyd aan die studie onttrek. Ingeligte

toestemming is van al die respondente en die kinders bekom. Die respondente is nie mislei nie, deurdat elke ouerpaar 'n skrywe ontvang het waar die doel en prosedure wat gevolg gaan word, uiteengesit is. Die privaatheid van die respondente is deurgaans gerespekteer, deurdat die inligting vertroulik hanteer is.

7.5.2 Hoofstuk twee: Temperament

Hierdie hoofstuk vorm deel van fase twee van die intervensienavorsing, naamlik die insameling en sintese van inligting. 'n Bibliografiese soektog is gedoen oor die konseptualisering van temperament. Literatuur met betrekking tot temperamente is geredelik beskikbaar. Literatuur ten opsigte van die invloed van temperament op spesifieke ouderdomsgroepe, is egter beperk.

Temperament is 'n verskynsel wat reeds in die Griekse en Romeinse tyd bekend was. Die teorie van temperament het ontstaan uit die verhouding of mengsels van die vier liggaamsvloeistowwe wat in elke persoon teenwoordig is. Die wyse hoe die liggaamsvloeistowwe vermeng is, bepaal die temperamenttipe. Uit die literatuurverkenning van die studiegebied is dit duidelik dat temperament aangebore is en 'n persoon se denke en gedrag bepaal. Die gedeelte in die brein wat verband hou met temperamenttipes is die limbiese sisteem en die amigdala. Die hipotalamus word in die limbiese sisteem aangetref. 'n Persoon met 'n temperament met 'n vinnige pas het 'n groter konsentrasie van die hormoon "*norepinephrine*". Die amigdala is ook deel van die limbiese sisteem en het ook 'n invloed op temperamentverskille. Geïnhibeerde en nie-geïnhibeerde individue verskil in hulle drempel van prikkelbaarheid in die amigdala. Geïnhibeerde individue toon 'n groter amigdalareaksie op nuwighede as die nie-geïnhibeerde individue. Die gevolgtrekking wat gemaak kan word, is dat die geïnhibeerde individue met 'n neurochemie gebore word. Dit lei daartoe dat die amigdala maklik geprikkel word, wat daartoe bydra dat die persoon die onbekende vermy en maklik ans ervaar. Die nie-geïnhibeerde persoon het 'n hoër drempel van prikkelbaarheid van die amigdala, en is dus minder skaam en teruggetrokke.

Die gevolgtrekking wat gemaak kan word is dat temperament verbind kan word met die fisiese brein. Dit bevestig dat die individu met 'n temperament gebore word, om op 'n bepaalde manier op te tree. Die hormoon "*norepinephrine*" het 'n invloed op die temperament tipe van 'n individu. Die verskil tussen individue wat maklik of moeilik reageer op die onbekende, geleë is in die amigdala se sensitiwiteit vir prikkels.

Sperry en Maclean het die heelbreinteorie ontwikkel. Volgens dié teorie is die breinstrukture soos die limbiese sisteem, neokorteks, regter- en linkerhemisfeer, betrokke by die uitvoering van sekere take en bevat dit grondige kennis om sekere aspekte van die menslike gedrag beter te verstaan. Elke persoon het 'n dominante breinhemisfeer waaruit hy funksioneer. Hierdie breinhemisfeer hou verband met Hippokrates se temperamentkategorieë. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die temperament tipes verband hou met verskeie fisiese breinstrukture.

Die kennis van verskillende dimensies en kategorieë van temperamente is noodsaaklik. Dit is in die fokusgroepbesprekings bevestig, aangesien die ouers aangedui het dat hulle geen kennis het van temperamente nie.

Dit blyk dat Hippokrates die baanbreker was waar temperament ontstaan het. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat Hippokrates se model benut kon word waaruit ander modelle soos die DISC-model verbind kon word.

Na aanleiding van die literatuurstudie oor die konseptualisering van temperament kom die navorser dus tot die gevolgtrekking dat temperament van persoonlikheid en karakter verskil. Temperament is 'n aangebore geneigdheid wat relatief konstant is. Daar is skrywers wat van mening is dat temperament verander kan word deur die invloed van die omgewing. Dit blyk eerder te wees dat dit die temperament nie verander nie, maar die uitdrukking daarvan.

7.5.3 Hoofstuk drie: Temperamentkategorieë, dimensies en modelle

Hoofstuk drie beskryf die literatuurverkenning van die studiegebied van temperament kategorieë, dimensies en modelle. Temperament is reeds sedert 400v.C. bekend. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat dit uit die literatuurstudie duidelik is dat die eerste kliniese werk oor temperamente deur Thomas en Chess onderneem is. Chess en Thomas, albei psigiaters, het gedurende 1956 bekendheid verwerf met hulle idee van suigelingtemperamentverskille. Hierdie twee psigiaters het in 1956 'n longitudinale studie onderneem om verskillende dimensies van temperamente saam te stel. Spesifieke dimensies van temperament wat reeds kort na geboorte manifesteer, is onderskei nadat 133 persone vanaf hul babajare tot by volwassenheid in New York 'n longitudinale studie waargeneem is. (Vergelyk 3.3.) Die gevolgtrekking kan gemaak word dat dit uit die studie is dat individue uniek is. 'n Gedeelte van elk van die nege dimensies is by alle persone teenwoordig. 'n Persoon kan dus nie net in een dimensie val. Die verskil is geleë in die graad van die dimensies, naamlik hoog of laag. (Vergelyk 3.2.) Uit die nege dimensies is drie kategorieë ontwikkel, naamlik maklike, moeilike en stadig-om-op-dreef-te-kom kinders. (Vergelyk 3.4.) Die meeste nasionale en internasionale literatuur wat die navorser geraadpleeg het ten opsigte van temperamente, erken hierdie drie kategorieë.

Die benutting van die DISC-model van temperamentanalise het die navorser in staat gestel om die ouers se temperament tipe vas te stel en die kontrolelys ten opsigte van die kinders se temperamente te ontwikkel. Die teoretiese grondslag van die dimensies, kategorieë en modelle was van waarde om die kontrolelys van die kinders se temperamente vas te stel.

Die DISC-model en die ooreenstemming met die Hippokrates-model is in verskillende kleure verduidelik. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die uiteensetting van die verskillende kleure van waarde kan wees vir maatskaplike werkers en terapeute vir die praktiese gebruik en verstaan daarvan.

‘n Verder gevolgtrekking kan gemaak word dat maatskaplike werkers en terapeute kan nie die gestandaardiseerde DISC-vraelys benut indien hulle nie die toepaslike opleidingskursus deurloop het nie.

‘n Verdere gevolgtrekking kan gemaak word dat die DISC-model en die Keirsej-model nie aanvullend tot mekaar benut kan word nie. Die aanbeveling is dat die twee modelle onafhanklik van mekaar benut kan word as ‘n manier om temperamente te bepaal.

7.5.4 Hoofstuk vier: Gestaltbeginsels en temperament gefokus op die kind in die middelkinderjare

Die beginsels van die gestaltbenadering is as raamwerk benut om die ouerbemagtigingsprogram te ontwikkel. Die gevolgtrekking daaruit is dat die verskillende gestaltbeginsels geïntegreer kon word met temperament.

7.5.5. Hoofstuk vyf: Konsep-bemagtigingsprogram vir ouers met kinders in die middelkinderjare

Dit blyk of ‘n kind se temperament tipe, hoewel hy daarmee gebore word, reeds van vroeg af sigbaar is. Daar is literatuurbronne wat aantoon dat die kind se genetiese temperamentprofiel op die ouderdom van ongeveer vyf jaar duidelik sigbaar is. Die feit dat die kinders in hierdie fase betrek is, bied die geleentheid aan die ouers om reeds vroeg in die kind se skoolgaande jare, hulle temperamente te ken en te verstaan. Die ouers kan dan hierdie kennis benut wanneer die kind in die intermediêre skool en selfs seniorprimêre skoolfase is, wanneer hulle aan meer verantwoordelikhede en eise blootgestel is. Die gevolgtrekking is dat die temperamentverskille nie gekoppel kan word aan ‘n ouderdomsgroep nie.

Die ouerbemagtigingsprogram kan dus op enige ouderdomsgroep toegepas word. Daar bestaan beperkte literatuur ten opsigte van temperament en die invloed daarvan op spesifieke ouderdomsgroepe. Dit is hoofsaaklik die rede waarom daar nie 'n volle hoofstuk afgesonder is van die ontwikkelingsaspekte van die middelkinderjare nie.

Die ouerbemagtigingsprogram is ontwikkel deur die beginsels van die gestaltbenadering as basis te benut. Momente is uit ouerleidingliteratuur en ouerbemagtigingsprogramme ontwikkel en geïntegreer met die gestaltbenadering se beginsels. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die gestaltbenadering se beginsels van toepassing gemaak kan word op temperamentverskille en –ooreenkomste, en dus suksesvol in 'n ouerbemagtigingsprogram toegepas kan word.

4.5.6 Hoofstuk 6: Empiriese gegewens

Die resultate van die empiriese studie is volledig in hierdie hoofstuk uiteengesit. Die bevindinge van die kwalitatiewe eerste fase van die empiriese studie is eerstens bespreek. Die kwalitatiewe data-insameling is gedoen deur gebruik te maak van twee fokusgroepe om 'n behoeftebepaling te doen wat die inhoud van 'n ouerbemagtigingsprogram moet wees. Die gevolgtrekking van die eerste gedeelte van die empiriese gegewens was dat fokusgroepe in die ontwikkeling van enige program benut kan word, aangesien waardevolle inligting bekom kon word wat in die ouerbemagtigingsprogram benut kon word.

Die kwantitatiewe tweede fase het ten doel gehad om die impak van die ouerbemagtigingprogram te evalueer. Die gevolgtrekking is dat die selfontwerpte vraelys van waarde was, aangesien dit 'n aanduiding gegee van die menings van die respondente tydens die voor- en die natoets was.

Die assesseringsproses wat deur die navorser ontwikkel is, kon tydens die groepsessies met die kinders benut word. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat, hoewel daar nie 'n gestandaardiseerde meetinstrument vir die bepaling van die kinders se temperament

bestaan nie, kon die assesseringstegnieke wat die navorser ontwikkel het suksesvol toegepas word op die kinders ten einde 'n geneigdheid tot 'n temperament tipe te bepaal. Die terugvoering van die ouers het vir die navorser daarop gedui dat die assesseringsessies werkbaar was. Net een ouerpaar se kontrolelysresultate het van dié van die navorser se assessering verskil. Dit dui daarop dat die assesseringsriglyne en die kontrolelys effektief benut kan word deur maatskaplike werkers en ander terapeute om kinders se temperament tipe vas te stel. Die aanbeveling kan gemaak word dat maatskaplike werkers en terapeute die assesseringstegnieke suksesvol kan benut om kinders se geneigdhede te bepaal om op 'n sekere manier op te tree. Die assesseringstegnieke en kontrolelys kan evaluerend aangewend word as 'n hulpmiddel om die moontlike geneigdhede vas te stel. Verdere navorsing en ontwikkeling is nodig.

In hierdie studie is bevind dat die meeste ouers beperkte kennis van temperamente het. Dit is dus nodig dat ouers bewus gemaak moet word van wat temperamente behels om hulle sodoende te begelei om hulle kinders doeltreffender te verstaan. Ouers wat nie hulle kinders se temperamente verstaan nie, kan aanleiding gee tot die ontstaan van onvoltooidhede by kinders. Daar word aanbeveel dat ouers deur maatskaplike werkers en terapeute bemagtig word met inligting oor temperamente.

Die inligting ten opsigte van temperamente is twee keer volledig aan die ouers verduidelik, naamlik tydens die werkswinkel en die individuele gesprekvoering. Elke ouerpaar het die literatuur oor die DISC-model ontvang, asook 'n verslag van hulle eie temperamentanalise en hulle kind se geneigdheid tot 'n temperment tipe. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die herhaling van inligting moontlik daartoe bygedra het dat die ouers dit geïnternaliseer het en waarde daaruit geput het.

Die navorser is bewus gemaak van die waarde van die voor- en natoetsing tydens dienslewering in die maatskaplikewerkprofessie. Die voortoets het 'n duidelike aanduiding gegee wat die ouers se bestaande kennis van temperamente is. Dit het 'n basis gebied vanwaar die navorser met die respondente kon vertrek. Die intervensie kon aangepas word om die respondente se behoeftes te akkommodeer. Die intervensie het die

respondente se kennis van temperamente verbeter en hulle weet nou om hulle kinders beter te verstaan.

Die groepsassessering van die kinders het 'n belangrike rol in die navorsingsproses vervul. Die navorser kon die kinders se temperamente waarneem en is van mening dat die groep daartoe bygedra het dat elkeen sy unieke temperament duidelik kon uitdruk. Dit het die proses aansienlik versnel. Die gevolgtrekking is dat 'n terapeut tydens 'n speltherapie-sessie, die kind se geneigdheid tot 'n temperament tipe kan bepaal deur middel van waarneming. Die groepsassessering het as hulpmiddel gedien om die kinders se geneigdhede om op 'n seker manier op te tree, bepaal.

Die feit dat die fokusgroepe deur beide ouers bygewoon is, het daartoe bygedra dat 'n vollediger beeld bekom kon word van die ouers se behoeftes ten opsigte van 'n ouerbemagtigingsprogram.

7.6 AANBEVELINGS

Uit die voorafgaande besprekings, kan die navorser nou bepaalde aanbevelings maak:

- Hoewel die groepsessies meer tydeffektief is, dit doeltreffender is om die ouers individueel te betrek.
- Maatskaplike werkers en terapeute moet hulleself eers vereenselwig ten opsigte van dimensies, kategorieë en modelle van temperament, aangesien daar in die literatuur verwarring hieroor bestaan.
- Maatskaplike werkers en terapeute kan tydens werkswinkels en aanbiedinge, die verskillende kleure benut in die verduideliking van die verskillende temperament tipes.
- Maatskaplike werkers en terapeute moet wel die ekometriese toets van die DISC-model benut om individue se temperamente vas te stel.
- Indien terapeute en maatskaplike werkers nie kennis van DISC het nie, kan hulle nie hierdie ouerbemagtigingsprogram ten volle benut nie.
- Die gestaltbenadering kan suksesvol geïntegreer word as fundamentele in die ontwikkeling van bemagtigingsprogramme.

- Opvolgessies met die ouers moet gehou word om die effektiwiteit van die program verder te toets.

7.7 VERDERE AANBEVELINGS

Kinders met gedragsprobleme beïnvloed nie net gesinne nie maar ook welsynsorganisasies, onderwyssisteme en die kind self. In die bespreking wat volg word aanbevelings aangebied:

7.7.1 Departement van Welsyn

Die staat onderskryf die regte van kinders en ouers, wat beteken dat elkeen die reg tot 'n gelukkige gesinslewe en die bereiking van hulle volle potensiaal het. Die program kan dus aan byvoorbeeld welsynsforums voorgestel word vir benutting. Die staat kan behulpsaam wees met fondse om hierdie program te implementeer.

7.7.2 Welsynsorganisasies

- Maatskaplike werkers word deur die staat verplig om op vroeë intervensie te fokus en te poog om kinders solank as moontlik deel van hulle gesinne te hou. Maatskaplike werkers kan dus hierdie program benut as deel van voorkoming om intervensie te verbeter. Die hantering van gedragsprobleme noodsaak dikwels statutêre ingryping deur 'n welsynsorganisasie, wat tot die opname in residensiële inrigtings aanleiding gee. Die behoefte aan 'n ouerbemagtigingsprogram waar ouers bemagtig word met kennis oor hulle kinders se temperamente, kan dus 'n positiewe bydrae wees dat ouers hulle kinders beter verstaan, om sodoende te verhoed dat kinders onaanvaarbare maniere gebruik om hulle gedrag uit te druk.
- Die ouerbemagtigingsprogram kan deur maatskaplike werkers benut word as voorkomingsmaatreël, maar ook vir rekonstruksiedienste.
- Maatskaplike werkers kan die ouerbemagtigingsprogram ook benut in gesinsorgherenigings- en pleegsorgdiense.

- Maatskaplike werkers behoort daarom opgelei te word om die invloed van verskille in temperamente te verstaan en dit tot voordeel van hulle kliënte te benut.
- Die benutting van die program by voorbeeld jeugoortreders, kan van waarde wees om die jeugoortreders se gedrag beter te verstaan.
- Maatskaplike werkers behoort aandag te skenk aan die standaardisering van meetinstrumente wat in howe aanvaarbaar sal wees.

7.7.3 Onderwysdepartement

- Onderwysers kan baat vind by kennis van die temperamente van kinders. Onderwysers kan die kennis benut om die kinders se gedrag in die skool en klaskamer beter te verstaan. Die navorser beveel dus aan dat die program aan onderwysers aangebied word om hulle te onderrig aangaande temperamentverskille en –ooreenkomste en die invloed daarvan op hulle leerders.

7.7.4 Opleidingsinstansies

- Opleidingsinstansies is bewus van die invloed van heelbreinontwikkeling op hulle leerders. Inligting oor temperamentverskille kan by die opleiding van byvoorbeeld maatskaplike werkers, sielkundiges, onderwysers en teoloë as deel van die kurrikulum ingesluit word.
- Studente kan reeds op voorgraadse vlak baat vind by kennis oor die invloed van temperament.
- Nagraadse opleiding, byvoorbeeld spesialiskursusse in speltherapie, behoort kennis te neem van temperamentverskille.
- Korporatiewe instansies kan opgelei word in temperament en temperamentverskille vir die bevordering en hantering van menseverhoudinge.
- Kort kursusse kan aangebied word. Baie individue stel belang daarin om hulle temperament tipe te weet en te verstaan.

7.7.5 Gesinne en gemeenskappe

- Ouers behoort toenemend bemagtig te word ten opsigte van al hulle kinders van enige ouderdomsgroep, ten einde hulle kinders se gedrag beter te verstaan.
- Instansies waar persone aangestel word in 'n sekere betrekking, behoort kennis te dra van temperamentverskille in die soeke na die regte kandidaat.
- Ouerbemagtigingsgroepe behoort kennis te neem van hierdie program.
- Gemeentes en ouerondersteuningsgroepe by skole behoort bemagtig te word ten opsigte van hierdie program.
- Hierdie program kan deel vorm van huweliksverrykingskursusse en huweliksvoorligting.
- Jeuggroepe kan baat vind in hierdie program ten einde bemagtig te word ten opsigte van hulle temperament tipe.

7.8 VERDERE NAVORSING TEN OPSIGTE VAN DIE PROGRAM SELF

- Die program kan benut word vir assesseringsdoeleindes, maar ook vir terapeutiese insette.
- Die program kan in groepsverband aangebied word, maar ook individueel.
- Die formaat waarin die ouerbemagtigingsprogram aangebied is, was voldoende, naamlik dat die inhoud van die program in 'n werkswinkel en weer aan elke ouerpaar herhaal is. Daar word voorgestel dat maatskaplike werkers wat hierdie ouerbemagtigingsprogram wil benut, dit oor dieselfde tydperk of selfs langer sal aanbied.
- Hoewel die program die middelkinderjare as ontwikkelingsfase benut, kan dit ook op ander ontwikkelingsfases van toepassing gemaak word.
- 'n Kontrolelys is ontwikkel en daargestel vir standaardisering.

7.9 NAVORSINGSVRAAG EN –HIPOTESE

Hierdie studie is deur 'n kwalitatiewe navorsingsvraag en kwantitatiewe hipotese gerig. Die doelstelling van die kwalitatiewe navorsingsmetode as eerste fase van hierdie studie is om belangrike vrae, prosesse en verhoudings te ontwikkel, en nie net om dit te toets nie (De Vos, 2002:19). Die navorsingsvraag wat dus die kwalitatiewe deel van die navorsing gerig het, was soos volg:

- Wat is die behoefte van ouers ten opsigte van 'n program waarin temperamentanalise ten opsigte van hulleself en hulle middelkinderjare kind benut word, ten einde die ouer-kind-verhouding te bevorder?

Gedurende die eerste fase van die model het die navorser 'n behoeftebepaling gedoen by die ouers om vas te stel waaruit die program moet bestaan. Vir die behoeftebepaling is twee fokusgroepe van vyf ouerpare elk betrek. Tydens hierdie fase is die kwalitatiewe benadering benut om inligting van die ouers te bekom. Hoewel die meerderheid van respondente aangedui het dat kennis van temperamente noodsaaklik is in die hantering van hulle kinders, word die mening gehuldig dat die meerderheid nie geweet het wat temperament beteken nie en soos dit blyk uit die empiriese data, baat gevind het by die ouerbemagtigingsprogram. Die gevolgtrekking hieruit is dat ouers 'n behoefte het aan 'n bemagtigingsprogram waar temperamentanalise benut word. Die navorser het wel daarin geslaag om die data soos bekom uit die kwalitatiewe fase een, te benut in die ontwikkeling van die ouerbemagtigingsprogram. Die behoeftebepaling deur middel van fokusgroepe het waardevolle inligting verskaf wat benut kon word tydens die ouerbemagtigingsprogram. Die vraag is dus beantwoord.

Die hipotese wat die kwantitatiewe deel van die navorsing gerig het, was soos volg:

- Indien 'n bemagtigingsprogram wat temperamentanalise insluit, met ouers van kinders in hulle middelkinderjare benut word, behoort die ouers se kennis so te verhoog dat hulle daardeur bemagtig sal word om hulle kinders se gedrag beter te verstaan.

Die hipotese is deur die resultate van die studie bevestig. (Vergelyk hoofstuk ses.)

Respondente wat die intervensieprogram deurloop het, het tydens 'n natoets aangedui dat

hulle by die program baat gevind het, soos beskryf in hoofstuk ses. Daar was 'n merkbare verbetering ten opsigte van die respondente se kennis van hulle eie en hulle kinders se gedrag en hulle het hul kinders se gedrag beter verstaan. Die respondente se kennis ten opsigte van die invloed van temperament op denke en gedrag, die verskillende aspekte van temperament, verskillende temperamentmodelle en die hantering van kinders se gedrag, het aansienlik verbeter, soos uitgewys tydens die voor- en natoetsing. (Vergelyk figuur 6.1-6.25.) Die hipotese kon dus bevestig word.

7.10 VERDERE NAVORSING

Die volgende temas vir verder navorsing word aanbeveel:

- Die invloed van temperamente op spesifieke ontwikkelingsaspekte, soos die sosiale-kognitiewe, morele en emosionele ontwikkeling van kinders van verskillende ontwikkelingsfasies.
- Die invloed van temperamentverskille in skool- en klasverband.
- Die benutting van die ouerbemagtigingsprogram by ander bevolkingsgroepe.
- Kinders se bewustheid van hulle eie temperamenttipes om hulleself en ander beter te verstaan en te verstaan waarom hulle op 'n sekere manier optree.
- Evaluering van die tegnieke en kontrolelys ten einde die kinders se temperamente te bepaal.

7.11 SLOTOPMERKING

Insig en begrip ontbreek dikwels by ouers in die hantering van hulle kinders. Ouers is dikwels nie bewus van die bestaan van temperamente tot die geboorte van hulle tweede kind nie. Temperament het nie 'n eindbestemming nie en is deel van 'n persoon se genetica. Effektiewe ouerskap vereis dat ouers ingelig moet wees waarom hulle kinders op 'n seker manier optree en hoe hulle hul gevoelens uitdruk. Deurdat ouers bemagtig word om hulle eie en hulle kinders se temperamente te verstaan, kan dit bydra tot die bou

van die gesin as eenheid en as grondslag dien wat die kind vir die res van sy lewe kan beïnvloed.